

ВІДГУК

офіційного опонента Гузій Наталії Василівни

на дисертацію Ракітянської Людмили Миколаївни з теми:

«Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність обраної теми та її зв'язок

із пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки

Перспективними векторами подальшого цивілізаційного поступу людства, як відомо, визнано концептуальні ідеї ноосфери В.Вернадського, коеволюції, планетарного мислення. Це актуалізує проблеми гармонізації розвитку людини, оптимальної взаємодії інтелектуальної та емоційної складових її психічного життя як запоруки життєвого успіху, що на сучасному етапі суттєво загострюються із з появою та входженням у соціум так званого ZET-покоління з його “кліпковою свідомістю”, “інстаграмним мисленням”, “фейсбуківими комунікаціями”. Відповідно зростає інтерес науковців, громадськості до такого складного психічного феномену як емоційний інтелект, моделі якого активно розробляються останнім часом, передусім у психологічному знанні.

Особливо потужній потенціал у розв'язанні цих завдань належить мистецтву, провідником якого в освітній галузі є вчитель. Сформованість його емоційного інтелекту перетворюється на найважливішу професійну властивість, що забезпечує успішність різноманітних видів професійної діяльності. Проте, на сьогодні, на жаль, ще бракує цілісних наукових досліджень цієї важливої наукової й практичної проблеми і це викликає низку протиріч, необхідність розв'язання яких робить її ще більш актуальною.

Отже, констатуємо, що дисертація Ракітянської Л.М. виконана у руслі актуальних проблем педагогічної науки і практики, зокрема професійної

музично-педагогічної освіти, та є своєчасною “науковою відповіддю” на пошук ефективних шляхів її розв’язання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Достатній рівень обґрунтованості й достовірності висунутих наукових положень, сформульованих висновків дисертаційної роботи і запропонованих рекомендацій забезпечується теоретико-методологічною фундаментальністю вихідних позицій дослідження та системним аналізом його матеріалів, що характеризуються узгодженістю теоретичних положень й прикладних проєкцій роботи; ретельно продуманим понятійним полем та чітким робочим глосарієм дослідження; адекватним вибором наукового інструментарію, який охоплює комплекс теоретичних, емпіричних, статистичних методів; багатою джерельною базою, яка налічує 643 найменувань, з них 43 – іноземною мовою. Усе це створює продуктивні передумови для здійснення дисертантом наукової рефлексії проблеми дослідження, глибокого аналізу його об’єкту і предмету та забезпечення коректності висвітлення отриманих результатів.

Зміст дисертації та його завершеність

Обрана дисертантом логіка наукового пошуку розгортається відповідно до окресленого проблемного поля дослідження та його наукового апарату (об’єкту, предмету, мети, завдань, визначених концептуальних підвалин). Це адекватно відображається у структурній будові основного змісту роботи, що складається з 5 розділів, у яких інтегровано презентуються результати розв’язання поставлених завдань. Поряд із основним текстом роботи рукопис містить і інші складники, що цілком відповідає діючим нормативним вимогам до оформлення такого виду наукової продукції.

Схарактеризуємо провідні, на нашу думку, смислові вектори змістового наповнення основного тексту дисертації щодо розв’язання поставлених у дослідженні завдань та віднайдених її автором способів досягнення його мети.

Виклад базових вихідних позицій формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті як об’єкту наукового дослідження цілком логічно розпочинається із здійснення дисертантом

історико-філософського аналізу зарубіжної та вітчизняної культурної традиції щодо еволюції ідей емоційного інтелекту як співвідношення раціонального та чуттєвого у пізнанні людиною оточуючого світу, серед яких автором дослідження віднайдено оригінальний концепт кордоцентризму – потужної властивості парадигматичного значення української ментальності усіх часів, включаючи сьогодення. Екстраполяція означених ідей у площину історії музичного мистецтва дозволила дисертанту простежити емоційно-інтелектуальний дискурс цивілізаційного розвитку українців, невід’ємний від їх світогляду, що полягає у кордоцентризмі й психологізмі художніх образів музичного фольклору та професійного музичного мистецтва.

Звернення до онтологічних чинників осмислення у зарубіжній науці ХХ ст. психологічного феномену емоційного інтелекту та розробки його теоретичних моделей вдало подано у роботі крізь призму періодизації становлення і розвитку цього поняття у працях провідних західних психологів Г.Гарднера, Дж.Майєра, Д.Карузо та ін., а також простежено створення їх аналогів психологами-класиками радянської доби (С.Рубінштейн, О.Леонтьєв, О.Запорожець) та сучасними науковцями (І.Андрєєва, Д.Люсіна, Е.Носенко, Г.Цветкова та ін.).

Подальший науковий пошук дослідника цілком обґрунтовано розгортається у роботі у напряму аналізу проблеми формування емоційного інтелекту вчителя музичного мистецтва у педагогічній теорії та практиці, відповідно до чого здійснюється наукова рефлексія існуючої нормативно-правової бази музично-педагогічної освіти, розроблених теорій та концепцій розвитку емоційного інтелекту у різних освітніх системах, у тому числі у мистецькій освіті, а також зарубіжного досвіду розв’язання цієї проблеми, представленого на форумах світового значення (Давос), у змісті широкомасштабних цільових освітніх програм та практичної діяльності відомих інноваційних профільних центрів (SEL, SEE, RULER та ін.).

Органічно “вписується” у цей пласт дослідження і проведений автором констатувальний експеримент з емпіричного вивчення сучасного стану

формування емоційного інтелекту майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі фахової підготовки, що охоплював вивчення програм підготовки зазначеної категорії студентів щодо представленості в них питань розвитку цієї особистісно-професійної властивості, проведення опитувань студентів і вчителів-практиків щодо їх обізнаності сутності і складових емоційного інтелекту. Отримані емпіричні результати переконливо засвідчили, що реальний стан досліджуваної проблеми не відповідає вимогам Нової української школи та сучасним пріоритетам розвитку вищої музично-педагогічної освіти, і це вказує на необхідність розробки обґрунтованої наукової концепції її розв'язання.

Смисловим центром роботи, її “ноу-хау” виступає створена дисертантом оригінальна багатошарова авторська концепція формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі фахової підготовки, представлена її методологічними, теоретичними, організаційно-методичними та експериментальними засадами.

Виходячи з цільової орієнтації концепції на формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва, автор визначає провідні методологічні стратегії дослідження, побудовані на поліпарадигматичних (поліпарадигмальних) засадах – когнітивно-інформаційній, компетентнісній, гуманістичній й культурологічній освітніх парадигмах та сфокусовані у поліпарадигмальному (тавтологічні формулювання !), міждисциплінарному й системному методологічних підходах.

Теоретичні позиції концепції дослідження представлені визначенням сутності його центральної дефініції – емоційного інтелекту учителя музичного мистецтва, що розглядається у роботі як особистісна, професійно значуща, інтегральна якість фахівця, яка формується у процесі фахової підготовки і відображає особистісно-інтроверсійну та міжособистісно-екстраверсійну здатності сприймати, аналізувати й інтерпретувати музичний твір в антропологічному контексті як повідомлену композитором у процесі невербальної комунікації емоційну інформацію про власні внутрішні емоційно-

життєві переживання; розуміти та контролювати як власні емоційні переживання, так і емоційні переживання інших осіб для регуляції міжособистісної взаємодії, надання їй позитивно-оптимістичного спрямування (С.125 рукопису та С.18 автореферату).

Виходячи з наведеного визначення поняття та враховуючи емпіричні результати пошукового експерименту, у дослідженні презентовано й ретельно обгрунтовано авторське бачення структурного складу емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва, що охоплює низку компонентів особистісно-інтроверсійної (мотиваційно-цільовий, перцептивно-інтонаційний, емоційно-ідентифікаційний, герменевтично-ціннісний, рефлексивно-регулюючий, особистісно-оптимістичний) та міжособистісно-екстраверсійної (невербально-комунікативний, когнітивно-інтерпретаційний, корндоцентричний, педагогічно-артистичний, професійно-адаптивний) складових (С.221-242). Вони цілком правомірно покладені в основу визначення однойменних діагностичних критеріїв вивчення стану їх сформованості – інтроверсійного та екстраверсійного з виокремленням їх відповідних показників (С.243-246), диференційованих за трьома рівнями – низьким, середнім та високим (С.248-249).

Методичний концепт дослідження визначений на основі аналізу провідних тенденцій та завдань розвитку сучасної музично-педагогічної освіти і становить розроблену й ретельно обгрунтовану автором оригінальну модель формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва, до складу якої поряд із вже висвітленими цільовим та концептуальним блоками входить розгалужена змістово-процесуальна складова моделі, представлена детально розробленими у 4 розділі дисертації організаційно-методичними засадами. Вони охоплюють: збагачення емоційно-інтелектуальною складовою змісту нормативних і варіативних дисциплін фахових дисциплін та педагогічної практики бакалаврського й магістерського рівнів підготовки, науково-дослідної роботи студентів та впровадження авторського вибіркового магістерського курсу “Теорія і практика формування емоційного інтелекту”;

модернізацію організаційних форм і методів навчального процесу як факторів активізації педагогічних впливів, серед яких провідну роль відігравали інноваційні типи лекцій та семінарських занять, організації індивідуальних занять з фаху, тренінгів-практикумів, позааудиторних видів художньо-навчальної діяльності студентів, а також система численних новітніх методів мистецького навчання, організації практики та науково-дослідної роботи студентів, у тому числі безпосередньо розроблених автором (напр. синхронічний метод, акмеологічні вправи з розвитку самоусвідомлення емоційного інтелекту, сценарії тренінгів); підготовку навчально-методичного забезпечення викладання профільного спецкурсу у вигляді авторських навчальних програм, методичних розробок занять, вправ тощо.

Експериментальна складова розробленої Людмилою Миколаївною Ракітянською концепції формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва становить ретельно сплановану систему діагностичних процедур для вимірювання динаміки розвитку емоційного інтелекту студентів експериментальної та контрольної груп на основі попередньо розроблених покомпонентних критеріїв та показників, дібраних вірогідних стандартизованих методик, визначених методів математичної статистики для порівняльного аналізу отриманих емпіричних даних. Проведення діагностичних зрізів за допомогою означеного інструментарію засвідчило позитивну динаміку показників особистісно-інтроверсійної та міжособистісно-екстраверсійної складових емоційного інтелекту реципієнтів і у такий спосіб довело ефективність розробленої концепції загалом та дієвість запроваджених у практику вищої музично-педагогічної освіти організаційно-методичних засад формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Отже, аналіз змісту дисертаційного дослідження Людмили Миколаївни Ракітянської засвідчує його завершеність, досягнення висунутої мети та успішне вирішення поставлених завдань, у результаті чого отримано результати, що відзначаються науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, а саме: уперше здійснено наукову рефлексію емоційно-

інтелектуального дискурсу історії музичного мистецтва; запропоновано, обґрунтовано й експериментально перевірено оригінальну структурну організацію емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва та визначено критерії його сформованості; розроблено блочну модель формування емоційного інтелекту студентів-музикантів у процесі фахової підготовки з використанням авторського навчально-методичного забезпечення цього процесу; удосконалено зміст, форми і методи професійної підготовки учителів музичного мистецтва в університетах; подальшого розвитку набули фундаментальні положення організації музично-педагогічної освіти.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях та ідентичність змісту автореферату

Основні положення дисертації, як і матеріали кожного з її розділів, достатньо повно відображені у 66 публікаціях автора, серед яких одноосібна та колективна монографії, 6 статей у провідних фахових виданнях України та 5 публікацій у зарубіжних наукових періодичних виданнях, посібники та навчально-методичні видання, праці апробаційного характеру та ін.; вони апробовані на численних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів; унаочнені у 15 таблицях та 26 рисунках; додатково проілюстровані у додатках. Зміст автореферату загалом ідентичний тексту дисертації, а наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані у рукописі дисертації.

Таким чином, здійснений аналіз дисертації дає підстави вважати, що виконане Людмилою Миколаївною Ракітянською дослідження є завершеною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують важливу для педагогічної науки і практики проблему формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки в університеті. Отримані ж автором дослідження результати безперечно характеризуються науковою новизною, теоретичним значенням та практичною цінністю.

Зауваження щодо змісту дисертації

Разом із загальною позитивною оцінкою роботи висловимо і деякі критичні міркування:

1. Віддаючи належне побудованій дисертантом потужній методологічній базі дослідження, що ґрунтується на визначених автором когнітивно-інформаційній, компетентнісній, культурологічній освітніх парадигмах та поліпарадигмальному, міждисциплінарному, системному методологічних підходах, зауважимо, що залишилося не зовсім зрозумілим й обґрунтованим їх співвідношення (у тексті витлумачується лише поняття парадигми, висвітлення ж поліпарадигматичного (поліпарадигмального) підходу (С.126) невмотивовано “відірвано” від інших (С.142-149), а також не було приділено уваги питанням віднесення дисертантом цих підходів до певного рівня методології (філософського, загальнонаукового чи конкретно наукового, за В.Краєвським). Це вимагає додаткових пояснень.

2. На нашу думку варто було б включити до змісту запропонованої авторської моделі процесу формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя музичного мистецтва також комплекс педагогічних умов, що підсилило б ефективність експериментальних формувальних-розвивальних впливів.

3. Обсяг основного тексту дисертації, обмежений нормативними вимогами, на наш погляд, можна було б використати більш раціонально, позбавивши його не зовсім виправданих повторень у частині викладу авторської концепції дослідження у підрозділах 1.4, 3.2, розділі 4 (наприклад, висвітлення методологічної бази дослідження міститься на с.126-149 підрозділу 1.4, с.260-262 підрозділу 3.2 та с.276-278 підрозділу 3.3). Це сприяло б кращому сприйняттю концепції та посиленню її цілісності.

4. Доцільно було б посилити кількісний аналіз результатів експериментальної роботи у підрозділі 5.2 їх якісними характеристиками щодо ефективності запроваджених формувальних впливів на особистісно-професійний розвиток студентів, а також висвітлити цифрові значення

динаміки формування емоційного інтелекту студентів експериментальних груп у загальних висновках до роботи, що передбачалося 7 завданням дослідження.

5. Текст роботи, на жаль, не позбавлений окремих недоглядів – описовості деяких тверджень та положень, технічних огріх, недоречностей.

Разом із тим, висловлені зауваження й пропозиції не зменшують наукової цінності виконаного дослідження і швидше вказують на його невикористані резерви та можуть слугувати основою подальшої дискусії.

Загальний висновок

Вважаємо, що дисертація на тему «Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке успішно вирішує важливу для освітньої галузі наукову й практичну проблему та відповідає встановленим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 р.) та наказом МОН України № 820 від 11 липня 2016 р., а її автор – Ракітянська Людмила Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри теоретичної та консультативної психології

Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова

Н.В. Гузій

